

Trajnostne prakse v vaški skupnosti: primer Predoselj

Abstract

Sustainable Practices in a Rural Community: The Case of Predoslje

Rural communities represent a social element of countryside lifestyle, characterized by a shift from traditional patterns and, due to globalization, adopting urban lifestyle features. A vital countryside is both “socially” and “economically sustainable”. In response to environmental and societal challenges, rural areas must also be “environmentally sustainable”. Through various measures, rural inhabitants are “environmentally conscious”, though this is too narrow for sustainable development. That is enabled by social and organizational capital, representing relationships between individuals, as well as their formal and informal connections.

Using the example of Predoslje village in the municipality of Kranj, we analyze the sustainable practices of the rural community, focusing on the social pillar of sustainable development. Predoslje has a traditional Alpine village layout with compact settlement and surrounding agricultural land. It hosts five active associations, a parish, a primary school, a supply service, and sports facilities. It also connects with neighbouring villages through the Local Community of Predoslje. We find that these elements and shared spaces strengthen the connection among villagers. Based on interviews and field analysis, we identified sustainable practices that contribute to the high satisfaction of the local population and the quality of life in Predoslje. Their synergy enriches the rural community.

Keywords: rural community, Predoslje, sustainability, social capital, quality of life

Barbara Hauptman is a graduate student in the master's program in Geography (Regional Planning and Urban-Rural Studies with Applied Geoinformatics) at the Faculty of Arts, University of Ljubljana. E-mail: hauptman.barbaraaa@gmail.com.

Taja Ivanc is a graduate student in the master's program in Geography (Regional Planning and Urban-Rural Studies with Geography of Tourism) at the Faculty of Arts, University of Ljubljana. E-mail: taja.ivanc@gmail.com.

Povzetek

Vaške skupnosti predstavljajo družbeni element življenja na podeželju. Zanje je značilno, da se izvijajo iz tradicionalnih vzorcev in zaradi globalizacije prevzemajo sodobne poteze mestnega načina življenja. Vitalno podeželje je »socialno« in »ekonomsko trajnostno«. Kot odgovor na okoljske probleme in izzive družbe mora sodobno podeželje biti »okoljsko trajnostno«. Preko različnih ukrepov in načinov ravnanja so tudi podeželani »okoljsko ozaveščeni«, kar pa je za trajnostni razvoj preozka perspektiva. To omogočata socialni in organizacijski kapital, ki v praksi predstavljata poznanstva med posamezniki, formalne in neformalne oblike povezovanja.

Na primeru vasi Predoslje v Mestni občini Kranj analiziramo trajnostno delovanje vaške skupnosti, predvsem socialni steber trajnostnega razvoja. Predoslje so gorenjski tip vasi, ki je kompaktno poseljena, okoli nje pa so kmetijske površine. V njej delujejo pet aktivnih društev, župnija in osnovna šola, ima oskrbno ponudbo in športne površine. Povezuje se tudi z društvi iz sosednjih vasi, s katerimi so povezane v Krajevno skupnost Predoslje. Ugotavljamo, da ti elementi in skupni prostori izrazito povezujejo vaščane. Na podlagi intervjujev in terenske analize smo identificirali več trajnostnih praks v vasi, za katere ocenjujemo, da prispevajo k visokemu zadovoljstvu lokalnega prebivalstva in kakovosti življenja v Predosljah, poleg tega pa njihovo součinkovanje bogati vaško skupnost.

Ključne besede: vaška skupnost, Predoslje, trajnost, socialni kapital, kakovost življenja

Barbara Hauptman Ivanc je absolventka magistrskega programa Geografija (Regionalno planiranje in urbano-ruralne študije in Uporabna geoinformatika) na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani. E-mail: hauptman.barbaraaa@gmail.com.

Taja Ivanc je absolventka magistrskega programa Geografija (Regionalno planiranje in urbano-ruralne študije in Geografija turizma) na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani. E-mail: taja.ivanc@gmail.com.

Uvod

Slovensko podeželje zaznamuje proces spreminjanja zaradi naravnih in družbenogeografskih dejavnikov, ob tem pa predstavlja stičišče tradicionalnega in sodobnega. Na slovenskem podeželju poteka več procesov vzporedno z globalizacijo. Ti se v vsakem podeželskem prostoru odvijajo različno intenzivno, odvisno od socialnih vezi. Drugi val globalizacije za podeželje predstavlja okrepitev strukturnih pomanjkljivosti in celo prinaša nevarnosti. Nove razvojne strukture na podeželju še niso raziskane, zato ne poznamo njihovih učinkov, ki so nepredvidljivi (Potočnik Slavič, 2018). Po drugi strani je globalizacija razvojna priložnost, ki je na podeželje prinesla tudi t. i. novi lokalizem postmodernih družb. Te so okoljsko ozaveščene, spoštujejo naravo, spodbujajo uporabo lokalnih virov in skrbijo za povezanost lokalne skupnosti, zlasti pri reševanju konfliktov, in so aktivno vpete v odločanje (Barbič v Drnovšek, 2015).

Na podeželju se zaradi globalizacije, prav tako kot v mestu, pričakujejo sodobna opremljenost, »lepa« kultura pokrajina in družabno dogajanje (Potočnik Slavič, 2018). Ohranjanje kulturne krajine in podeželskega značaja je možno le preko ohranjanja podeželskega načina življenja. Odgovor na globalizacijo in podnebne spremembe so sodobne prilagoditve, ki tvorijo trajnostni razvoj na podeželju. Primeri tega so trajnostno podjetništvo in sodelovanje v skupnosti ter partnerstvo. To vključuje lokalno skupnost, državno upravo in njene organe, strokovnjake, zasebni in nevladni sektor, gospodarstvo in posameznike (Barbič v Drnovšek, 2015). S strateškega vidika je podeželje pomemben vir zagotavljanja stabilnosti in (prehranske in energetske) varnosti. Podeželje postaja hrbtenica trajnostnega razvoja celotne družbe (Tominc in Sotlar, 2022).

Namen raziskave je analizirati trajnostne prakse s poudarkom na socialnem vidiku na primeru vaške skupnosti Predoslje. Vas Predoslje je bila za preučevanje izbrana zaradi bližine mesta Kranj, podeželske prireditve Naaaj dan in več deležnikov, ki so vpeti v lokalno dogajanje. V ta namen smo preučili literaturo o trajnostnem razvoju in trajnostnih praksah na podeželju in na terenu analizirali vas Predoslje z intervjuji ključnih deležnikov in kartiranjem. Spoznavanja preučevanega območja na terenu smo se lotili kvalitativno. Pri tem smo si postavili raziskovalno vprašanje: Na kakšen način vaška skupnost v Predosljah udejanja socialni vidik trajnostnega razvoja in kakšno vlogo ima pri tem socialni kapital?

Metode dela

Pri raziskavi, ki obravnava vidike socialne dinamike vasi Predoslje, smo uporabili kombinacijo kvalitativnih znanstvenih metod dela (intervjuji in terensko kartiranje). Namen uporabe teh metod je bil pridobiti celovito razumevanje socialne strukture in ključnih dejavnikov, ki prispevajo k razvoju vasi in ohranjanju njenega socialnega kapitala.

Intervjuji

Za pridobitev kakovostnih podatkov smo izvedli šest polstrukturiranih intervjujev z vidnejšimi deležniki, ki sodelujejo pri pomembnih dejavnostih v vasi. Intervjuvance smo izbrali na podlagi njihove vloge in funkcije v vasi, kar vključuje tako prostovoljce iz nevladnih organizacij kot predstavnike lokalnega podjetništva in občinskih struktur. Posebej smo pazili, da pridobimo raznolik starostni razpon. Prepoznali smo jih tudi kot pomembne deležnike pri soustvarjanju Naaaj dneva, ki je pomembna podeželska prireditev in že presega lokalno raven. Intervjuvance smo izbrali v marcu 2024, ko smo zbirali literaturo o vasi Predoslje.

Prvi intervjuvanec je bil mlajši aktiven vaščan Predoselj, učitelj v Osnovni šoli Predoslje, član Krajevne skupnosti Predoslje, vpet v delovanje Župnije Predoslje, član Folklorne skupine ISKRAEMECO in član Kulturno-umetniškega društva Predoslje. Drugi intervjuvanec je bil lastnik mesarije in nekdanji poveljnik PGD Predoslje. Tretji intervjuvanec je bil predsednik PGD Predoslje. Z direktorjem Komunale Kranj smo opravili intervju preko spletne platforme Zoom 22. 4. 2024. Predsednik Sveta Krajevne skupnosti Predoslje se nam je javil preko elektronske pošte v aprilu 2024. Z lastnikom Gostilne Krištof smo opravili telefonski pogovor 5. julija 2024. Intervjuje smo beležili preko zvočnih posnetkov.

Terensko delo in kartiranje

Terensko delo je potekalo 19. 4. 2024, ko smo se sprehodili skozi vaško središče, identificirali in opazovali javne prostore ter dokumentirali infrastrukturne značilnosti. Ob tem smo kartirali pomembna socialna vozlišča, kar je omogočilo podrobnejši prikaz vasi kot prostora lokalnega družabnega življenja. V procesu kartiranja smo pripravili shemo vasi s pomočjo programov Inkscape in Canva, pri čemer smo kot podlago uporabili zemljevid Google Maps. S pomočjo kartiranja smo pridobili ključne informacije o prostorskih razmerjih in socialnih vozliščih v vasi. Za obogatitev analize smo uporabili fotografsko gradivo, iz katerega smo izbrali pomembnejše poudarke. Na izbranih fotografijah smo označili

ključne socialne točke, ki smo jih prepoznali v vasi, za kar smo uporabili program Inkscape.

Prikaz in analiza podatkov

Analiza intervjujev in kartiranja je potekala v dveh fazah. Po terenskem delu in opravljanju intervjujev smo aprila in maja 2024 transkribirali zvočne posnetke intervjujev in pripravili povzetke, nato pa smo junija 2024 zaključili kartografski prikaz in analizo socialnih vozlišč v vasi.

Geografski oris vasi Predoslje

Predoslje ležijo v Ljubljanski kotlini, na Kranjsko-Sorškem polju (natančneje Kranjskem) v Mestni občini Kranj in so sedež Krajevne skupnosti Predoslje. Povprečna nadmorska višina znaša 407 m (Google Maps, 2024). Predoslje so nastale na prodnem zasipu (prod, pesek) (OGK 100, 2024) na vzhodnem delu ob izlivu Bele v Kokro. Relief je uravnan, podnebje je zmerno celinsko podnebje osrednje Slovenije (Ogrin in dr., 2023: 12–13). Raba tal je pretežno kmetijska, gre za travnike in njivske površine. Ob vodotokih se je razvilo vaško središče. Predoslje imajo sklenjeno agrarno poselitev gručastega alpskega tipa (Google Maps, 2024).

Leta 2024 je imelo naselje 999 prebivalcev. Prevladovalo je aktivno prebivalstvo med 15 in 64 let – s 611 prebivalci. Selitveni prirast je bil od leta 2008 pretežno negativen, od leta 2021 dalje je pozitiven (8 za leto 2023) (SURS, 2024a). Prvi zapisi o kraju so se pojavili leta 1453, od leta 1851 je imela vaška občina pomembno vlogo gospodarskega središča z mlini, mlekarno, trgovino in gostilnami. Danes prevladuje bivalna funkcija, s sosednjo vasjo Suha pa tvorijo prostorsko in funkcionalno povezano mešano naselje v neposrednem zaledju predmestja Kranja. Vizija Krajevne skupnosti Predoslje poudarja povezavo ekološkega kmetovanja in ekološkega turizma kot razvojno težnjo, saj obiskovalcem omogoča unikatno izkušnjo, domačinom pa omogoča kvalitetno življenje v pri-
vlačnem okolju (KS Predoslje, b. d.).

Teoretična izhodišča

Trajnostni razvoj in trajnostne prakse

Trajnostni razvoj je kompleksen koncept, povezan v treh komponentah: okoljski, gospodarski in socialni. Nekateri dodajajo tudi kulturni oziroma etični steber (Servaes v Tominc in Sotlar, 2022; Loucks in Gladwell v Drnovšek, 2015).

Za trajnostni razvoj se uporablja več sinonimov (sonaravni in vzdržni), uporablja pa se tudi izraz »trajnostnost«. Koncept izhaja iz večnamenskosti in sonaravnosti, kar pomeni, da ima vsak sistem več vlog, katerih koristniki smo tudi ljudje. Poskrbeti moramo, da sistem ostaja v svojem naravnem stanju. To lahko dosežemo le ob sonaravni rabi naravnih virov in ekosistemskih storitev (Our common future, 1987; OZN, 2023; Tome, 2010).

Trajnostni razvoj podeželja na splošno razumemo kot rezultat tistih človekovih dejavnosti, pri katerih se uporabljajo viri s podeželskih območij za povečanje blagostanja v skladu s potrebami sedanje generacije, ne da bi se s tem ovirale prihodnje generacije pri zadovoljevanju njihovih potreb (Umanotera, 2013).

Republika Slovenija se zavezuje, da bo do leta 2030 poleg ostalih ciljev namenila sredstva za razvoj podeželskih območij (Agenda za trajnostni razvoj do leta 2030, 2024, 24. člen). Po 34. členu (ibid.) se spodbuja ukrepe za izboljšanje udejanjanja trajnostnih praks za prebivalce. Podeželje tu sicer ni izpostavljeno, je pa v istem členu zapisano, da se bo pri razvoju politik mest in podeželja upoštevalo gibanje in projekcije števila prebivalcev. V Planu B za Slovenijo 2.0 (2010) pa je podeželje izpostavljeno kot »konkurenčna prednost Slovenije« za izvajanje programov.

V strategijah razvoja podeželja je že uveljavljeno poudarjanje vseh treh vidikov trajnosti. A v praksi pogosto niso uravnoteženi; največ pozornosti se posveča gospodarskim vidikom. Predvsem socialne vsebine so v javnih politikah podeželja pogosto v ozadju (Rac in dr., 2022). Prav družbeni odnosi oziroma socialni kapital so ključnega pomena za spopadanje z aktualnimi izzivi in aktiviranjem potencialov na podeželju, vključno s trajnostnim razvojem (Vovk Korže, 2020).

Socialni vidik trajnosti

Socialni vidik trajnostnega razvoja pogosto imenujemo tudi »socialna trajnost«. Ta obsega spodbujanje zaposlovanja in zadovoljstvo na delovnem mestu, zvišanje življenjskega standarda, socialne vključenosti in enakost spolov, socialno pravičnost, razvoj človeškega kapitala in socialni dialog (Evropska komisija, 2019). Zadovoljstvo na delovnem mestu v Gorenjski statistični regiji znaša pov-

prečno 7,9, kar je 0,1 višje od državnega povprečja (SURS, 2024b). Med 17 cilji trajnostnega razvoja OZN (2023) je na 11. mestu cilj: »trajnostna mesta in skupnosti: poskrbeti za odprta, varna, vzdržljiva in trajnostna mesta in naselja«. V skupnosti je pomemben predvsem socialni kapital, ki ustvarja povezave med ljudmi. Bourdieu (v Dragoš in Leskovšek, 2003) s socialnim kapitalom označuje agregat aktualnih ali potencialnih virov, s katerimi razpolagajo trajnejša omrežja, vzdrževana na poznanstvih (Dragoš in Leskovšek, 2003). Parissaki in Humphreys (Mandl in dr. v Potočnik Slavič, 2009) opredelita vrste povezav med ljudmi kot povezovanje (povezave znotraj ozkega socialnega okolja), mostiščenje (povezovanje med različnimi socialnimi skupinami in organizacijami) in prepletanje (povezovanje med različnimi socialnimi skupinami in organizacijami vertikalno po hierarhični lestvici, ki temelji na zaupanju v institucije).

Do sedaj še ni bila oblikovana (enotna) metoda merjenja socialnega kapitala na heterogenem podeželju (Potočnik Slavič, 2009). Socialni kapital predstavlja sodelovanje in mreženje kot redno obliko povezovanja med ljudmi, ki temelji na zaupanju. Organizacijski kapital je ena izmed sestavin in podpora za izgradnjo socialnega kapitala, saj se odraža kot stvarno ali manj stvarno premoženje. Empirično socialni in organizacijski kapital lahko izmerimo kot število delujočih društev, število njihovih članov in sodelovanja med njimi na proučevanem območju (Potočnik Slavič, 2018). Skupina ali skupnost, ki se organizira v društvo, ima veliko boljše pogoje delovanja in možnosti uresničitve svojih idej (Zupančič, 2017).

Na podeželju so društva upokojencev, župnija in gasilska društva prepoznani kot ključni generatorji družabnosti in povezanosti. Zanje je značilno, da jih povezujeta medsebojna pomoč in kolektivno delovanje ter da temeljijo na prostovoljstvu. Društva upokojencev so namenjena eni starostni skupini, medtem ko so prostovoljna gasilska društva in župnije izrazito medgeneracijski. Poleg prvotnih aktivnosti vsaka organizacija izvaja družabne aktivnosti, dogodke in izlete. Interakcije v društvih prispevajo h krepitvi zaupanja in vzajemnosti, ki sta bistveni sestavini socialnega kapitala, saj se tako ohranjajo živahne in odporne skupnosti (Dragoš in Leskovšek, 2003; Olney in Burton, 2015). Potočnik Slavič (2009) ugotavlja pozitiven učinek socialnega kapitala kot povečanje možnosti in priložnosti za razvoj posameznika in lokalne skupnosti na podeželju.

Socialni vidik trajnosti preko socialnega kapitala lahko podpira okoljski vidik trajnosti oziroma ozavešča o trajnostnem ravnanju z naravnimi viri.

Okoljski vidik trajnosti

Trajnostni razvoj zajema zadovoljevanje današnjih in jutrišnjih potreb sveta z oblikovanjem sistemov, ki nam omogočajo dobro življenje znotraj omejitve našega planeta (EEA, 2024).

Z intenzifikacijo kmetijstva in povečanimi energetskimi vnosi so se začeli povečevati negativni okoljski učinki kmetovanja. Kmetijstvo ima pomembno vlogo pri ohranjanju kulturne pokrajine in biotske pestrosti. Usmerja se predvsem v ekološko pridelavo. Z naraščajočo uporabo neobnovljivih virov in potrošnjo se povečuje količina odpadkov. V okviru sonaravnega razvoja je potreben premik h krožnemu ravnanju z odpadki. Uveljavljata se strategija integralnega gospodarjenja s 40 % reciklaže in v praksi težko dosegljiva »zero waste« strategija (Špes, 2007). Slovenija je glede proizvodnje odpadkov na prebivalca pod evropskim povprečjem (Eurostat, 2020). Z ločenim zbiranjem odpadkov se je najprej začelo v manjših naseljih. K načelom sonaravnega razvoja je treba stremeti tudi v prostorskem načrtovanju, kjer bi morali težiti k približevanju sfer bivanja, dela, izobraževanja in oskrbe. Slaba organiziranost in nizka uporaba javnega prometa povečujeta prometne obremenitve, ki onesnažujejo okolje (Špes, 2007). Povezana in okoljsko ozaveščena lokalna skupnost je opolnomočena tudi z znanjem, ki spodbuja razvoj lokalnega gospodarstva.

Gospodarski vidik trajnosti

Gospodarski vidik je bistvena sestavina ciljev trajnostnega razvoja po OZN, saj se prepleta z več ključnimi področji. Združeni narodi priznavajo, da je trajnostna in vključujoča gospodarska rast nepogrešljiv pogoj za blaginjo in kakovost življenja (Relx, 2024).

Trajnost je tako ključni poslovni izziv današnjega časa. Ocena poslovnih rezultatov ne bi smela temeljiti le na gospodarski uspešnosti, temveč bi morala upoštevati tudi okoljski in družbeni vpliv (Sheth in dr., 2011). Razvoj moramo razumeti drugače kot le skozi gospodarsko proizvodnjo, saj sta napredek in blaginja možna le kot celovit proces. Ključni so iskanje izvirnih in inovativnih rešitev iz lokalnega okolja, sodelovanje med ljudmi in upoštevanje narave in ekosistemov (Radej v Vovk Korže, 2011). Kot razvojna alternativa trenutnemu modelu svetovnega gospodarstva se kaže model sonaravnega razvoja (Plut, 2008).

Evropska unija si je zastavila najti načine za spremembo ključnih sistemov hrane, energije, mobilnosti in stavb, ki povzročajo velike okoljske in podnebne pritiske (EEA, 2024). Prehranska varnost je ena izmed večjih negotovosti na svetu, ki vodi v neenakost (Our common future, 1987).

Samooskrbnost je torej ključnega pomena, saj združuje socialni kapital z drugimi kapitali (Vovk Korže, 2020). Način pridelave, razdeljevanja in uživanja hrane močno dolgoročno vpliva na okoljsko, socialno, duhovno in ekološko blaginjo skupnosti (Feenstra, 1997). Prehranske verige imajo pomembno vlogo v gospodarstvu podeželskih območij. Spremembe v prehranskih trendih in povpraševanje po zdravih živilih predstavljajo pomembno priložnost za trajno-

stni razvoj podeželskih območij in krepitev gospodarstva (Traill in dr., 2008). Slovenija spada med neto uvoznice hrane, saj z domačo proizvodnjo ne zadosti lastnim potrebam po kmetijskih proizvodih (ARSO, 2020). Karba (2010) izpostavlja, da ima Slovenija zagotovljene vse pogoje za visoko samooskrbnost, vendar je ta nizka tako s prehranskega kot tudi energetskega vidika (Plan B za Slovenijo 2.0., 2010). Vovk Korže (2020) poudarja, da je samooskrba v Sloveniji še toliko pomembnejša zaradi večfunkcionalnosti kmetijstva. Z diverzifikacijo kmetijskih in drugih dejavnosti ter spodbujanjem ustanavljanja mikro podjetij, ki temeljijo na izrabi domačih virov, se aktivira podjetniške potenciale na podeželju. Potočnik Slavič (2018) izpostavlja ekološke kmetije in dopolnilne dejavnosti na kmetiji kot vodilne pri aktivaciji kapitalov (gospodarskega, socialnega ...) in kot odgovor na sodobno potrošništvo, saj ustvarjajo delovna mesta in veljajo za prvo oziroma prehodno obliko razvoja podjetništva na podeželju. Tako rabo in ovrednotenje lokalnih virov, kapitalizacijo in razvoj v smislu neoendogenega razvojnega pristopa zastopa koncept endogenega razvoja podeželja.

Druga oblika podjetništva, ki deluje v okviru trajnostnega razvoja, je socialno podjetništvo. Socialna ekonomija je na slovenskem podeželju prisotna že vse od konca 18. stoletja, ko se je pričelo razvijati zadružništvo, do razcveta pa je prišlo po letu 2011, ko se je sprejel Zakon o socialnem podjetništvu. Prispevek socialne ekonomije na kmetijah so nova delovna mesta za najbolj ranljive skupine in razvoj lokalne skupnosti. Pri tem je ključna podpora, predvsem s strani Kmetijsko gospodarske zbornice Slovenije, občine in lokalnih oz. regionalnih organizacij (Košir, 2021).

Vaška skupnost

Pojmovanje skupnosti je v družboslovju zelo raznoliko. Tönnies (v Mandič in Hlebec, 2018), eden izmed utemeljiteljev sociologije, je skupnosti in družbo smatral kot temeljna in nasprotujoča si modela družbene organizacije. »Skupnost je določena s tradicijo ter s tako nastalimi skupnimi vrednotami in normami, s prostorsko bližino, pogostimi stiki in osebnimi znanstvi; utemeljena je na organski vezi in na naravni volji posameznika. Družba kot drug model organizacije pa temelji na neosebni pogodbeni vezi, v katero vstopajo anonimni ljudje na podlagi razumne volje« (Mandič in Hlebec, 2018: 717).

Z vidika geografije sta pri oblikovanju socialne skupine relevantni predvsem prostorska razsežnost (lokacijski dejavnik) in vrsta preučevanega naselja. Za ljudi na določenem območju je značilno, da se med njimi ustvarijo različne vrste vezi. Za oblikovanje socialne skupine in skupnosti je pogoj, da imajo ljudje podo-

ben način življenja, bolj pa so povezani ob dobri prostorski organizaciji. Ljudje smo navezani na domači kraj, zato se nam ob njem sprožajo različna čustva ali vzbuja misel skupne, lokalne identitete. Primer povezovanja na podeželju je vaška skupnost (Zupančič, 2017). Opredelimo jo kot »prostorsko enoto, ki zajema območje podeželskega naselja, namenjeno samoupravnim organiziranosti njegovega prebivalstva« (Geografski terminološki slovar, 2013) oziroma kot »organizirano skupino ljudi, ki živijo na skupnem prostoru, skupaj delajo, posedujejo skupno kulturo in delujejo kot skupna samostojna socialna enota« (Drozg v Rebernik, 2019). Tu je značilen podeželski način življenja, ki naj bi bil stabilen, povezan in slojevit. Življenje v skupnosti na podeželju je osredotočeno na iste ljudi, ki prihajajo v medsebojni stik v različnih situacijah (Potočnik Slavič, 2018). Poleg lokacije so dejavniki povezovanja v vaško skupnost tudi skupni problemi in priložnosti. Čeprav lahko prihaja do nesoglasij, se večinoma oblikuje kolektivna pripadnost, ki izhaja iz prostorske bližine (Zupančič, 2017).

Sodobne vaške skupnosti se primarno večinoma ne ukvarjajo več z agrarno dejavnostjo, so vrsta spalnih naselij, odnosi med vaščani pa so manj intenzivni. Na podeželju imamo nove funkcije (npr. rekreacijsko-izobraževalno in okoljsko), ki so sprožile različne interese, pa tudi konflikte. Odnosi v sodobnih vaških skupnostih postajajo bolj formalni in posredni. Poleg lokacije in razmestitve prostorskih elementov so pomembne struktura naselja in vrste odnosov. Značilni sta večja individualnost in anonimnost, tako posameznik ni odvisen od drugih članov skupnosti (Zupančič, 2017; Potočnik Slavič, 2018; Rebernik, 2019).

Trajnostne skupnosti in ekovasi

Prihodnji razvoj vaških skupnosti bo v času nepredvidljivih sprememb odvisen predvsem od blaginje skupnosti, zmanjšanja vpliva na okolje in povečanja gospodarske vitalnosti (Rogers in Ryan, 2001). V okviru trajnostnega skupnostnega razvoja je smiselno razmišljati o skupnosti v smislu sredstev ali kapitala. Pojavljajo se poskusi uveljavitve skupnostnega kapitala, ki vključuje naravni, fizični, gospodarski, človeški, socialni in kulturni kapital (Roseland, 2005).

Trajnostne skupnosti po Rogers in Ryan (2001) omogočajo zadovoljitev človekovih potreb, ne da bi pri tem ogrozile ekosisteme v daljšem časovnem obdobju, prispevajo k dobremu počutju svojih članov in njihovem osebnemu razvoju, krepijo odgovornost do skupnosti in omogočajo različna izobraževanja, sestavljajo jih različni deležniki, ki sodelujejo in tudi tekmujejo, so tudi finančno uspešni ter na različne načine vlagajo v lokalno skupnost.

Kakovost življenja

Koncept kakovosti življenja je indikator, ki omogoča definiranje in spremljanje neekonomskega vidika družbenega razvoja. Od uveljavitve se je koncept močno spremenil in povezal s koncepti človekovega razvoja in socialne izključenosti. Prav tako je z ravni preučevanja posameznika prešel na preučevanje večje teritorialne enote, večji je tudi poudarek na vpetosti posameznika v družbena omrežja (Mandič in Hlebec, 2018).

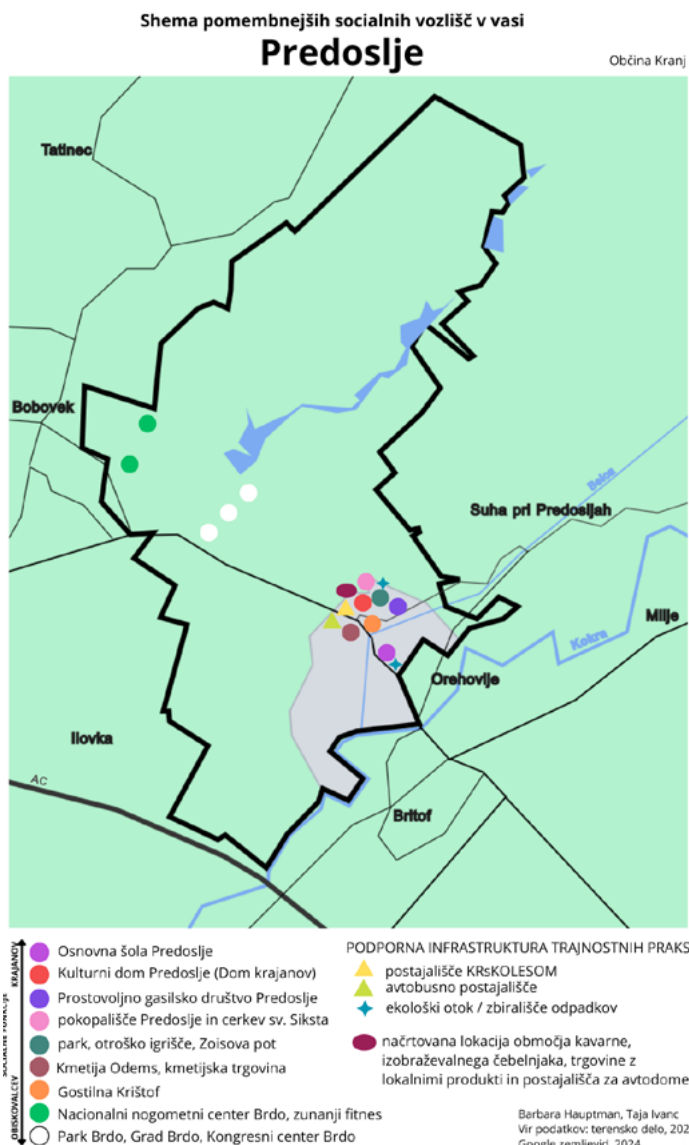
Moser (2009) poudarja, da okoljski dejavniki igrajo ključno vlogo pri določanju kakovosti življenja in da mora biti okolje zasnovano tako, da podpira trajnostne načine življenja. Posamezniki, ki živijo v okolju, ki podpira trajnostne prakse, namreč poročajo o višji kakovosti življenja. Pri tem je ključna uporaba participativnega načrtovanja, kjer so prebivalci vključeni v proces oblikovanja okolja. Uveljavlja se tudi koncept trajnostne kakovosti življenja (Sustainable Quality of Life – SQoL). Gre za kombinacijo socialnih, gospodarskih in okoljskih dejavnikov, ki vplivajo na dobrobit posameznikov in skupnosti. Pomembno je povsem prilagajati se lokalnim potrebam in razmeram (Wiesli in dr., 2021). Wiesli in drugi (2021) so opravili raziskavo o SQoL med prebivalci švicarskih podeželskih območij, ki so izpostavili predvsem pomen socialne kohezije, ohranjanja naravnega okolja, ekonomske stabilnosti in kakovostnih javnih storitev. Lokalni prebivalci so pokazali visoko stopnjo zavedanja o okoljskih vprašanjih. Podobni so bili rezultati študije Trajnostna kakovost življenja v parkih nacionalnega pomena, v kateri so prebivalci biosfernega območja najvišje med dejavniki, ki vplivajo na kakovost življenja, vrednotili socialne mreže (CIPRA, 2021).

Trajnostne prakse v Predosljah

V nadaljevanju se osredotočamo na študijo primera vasi Predoslje. Kartografsko predstavimo razporeditev socialnih vozlišč, jih na podlagi terenskega dela in intervjujev opišemo in opredelimo njihov pomen v povezavi s trajnostnimi praksami. Značilnosti socialnega in organizacijskega kapitala smo oblikovali v shemo, ki ponazarja povezave vaščanov in območja Predoselj.

Shema pomembnejših socialnih vozlišč

Na shemi (glej Sliko 3.1.) je kot osnova prikazano območje vasi Predoslje z označenimi mejami, vodotoki, prometnimi povezavami in sosednjimi vasi ali zaselki. Prikazana je prostorska razporeditev pomembnejših socialnih vozlišč, ki so lokacije, kjer se zadržuje večje število ljudi, kjer lahko opravljajo socialne funkcije. Socialne funkcije, namenjene krajanom, so: Osnovna šola Predoslje,

Slika 3.1.: Shema pomembnejših socialnih vozlišč v vasi Predoslje

Kulturni dom Predoslje (Dom krajanov), Prostovoljno gasilsko društvo Predoslje, pokopališče Predoslje in cerkev sv. Siksta, park, otroško igrišče in Zoisova pot, kmetija Odems in kmetijska trgovina in Gostilna Krištof. Zadnje tri od teh so namenjene tudi obiskovalcem ali turistom v Predosljah. Nacionalni nogometni center Brdo, zunanji fitnes, Park Brdo, Grad Brdo in Kongresni center Brdo pa uporabljajo večinoma le obiskovalci oziroma niso namenjeni krajanom Predoselj. Označena je tudi načrtovana lokacija družabnega prostora za krajanje in tudi obiskovalce, ki bo obsegala kavarno, izobraževalni čebelnjak, trgovino z lokalnimi produkti in postajališče za avtodome. Na shemi je označena tudi infrastruktura, ki je potrebna za trajnostno ravnanje: postajališče KRskolesom, avtobusno postajališče in lokaciji ekoloških otokov oziroma zbirališč odpadkov.

Primeri trajnostnih praks

V središču vasi (glej Sliko 3.2.) se nahajata cerkev in kulturni dom kot središče kraja (KS Predoslje, 2024). Tako sta Župnija Predoslje in Kulturni dom Predoslje (Dom krajanov) središče dogajanja v vasi. V Kulturnem domu Predoslje imajo svoje prostore Krajevna skupnost Predoslje, Kulturno-umetniško društvo Predoslje in Folklorna skupina ISKRAEMECO, tu pa ima aktivnosti tudi Društvo upokojencev Predoslje. Dvorana ima bivalni, ekonomski in socialni del, saj se v njej odvijajo različni družabni ali kulturni dogodki, izkoristi se tudi kot prostor za snemanje zvočnih posnetkov. Snemanje poteka tudi v dveh glasbenih studiih v Predosljah (Grabnar in Vlašič), kar je pomembno z vidika prepoznavnosti vasi in števila obiskovalcev. Župnija Predoslje ima novo župnišče, kjer so večji prostori, namenjeni dejavnostim, kot so na primer oratorijska srečanja in vaje pevskega zbora. Župnija oblikuje skupnost že med osnovnošolci, saj jih večina obiskuje verouk, izpostavlja mladi vaščan, ki poučuje kot nadomestni učitelj v OŠ Predoslje in je aktiven član več društev v vasi (osebni intervju, 19. 4. 2024).¹ Ob cerkvi se nahaja tudi pokopališče, ki ga KS upravlja sama (ibid.).² Nasproti cerkve ob kulturnem domu se nahaja parkirišče, namenjeno vaščanom, ki prihajajo v cerkev ali na dejavnosti. Če ni parkirišč v vaseh, lahko prihaja tudi do konflikta med vaščani in obiskovalci, saj ti parkirajo na zasebnih zemljiščih. Ob urejenem parku »Srce podeželja« in dvorišču cerkve stoji informacijska tabla Zoisove poti. Tematska učna pot je bila urejena z namenom predstavitve življenja barona Žiga Zoisa in življenja v Predosljah nekoč in danes. Ob lahki in ne-

1 Zvočni posnetek/transkript je (v goli obliki) na voljo pri avtoricah.

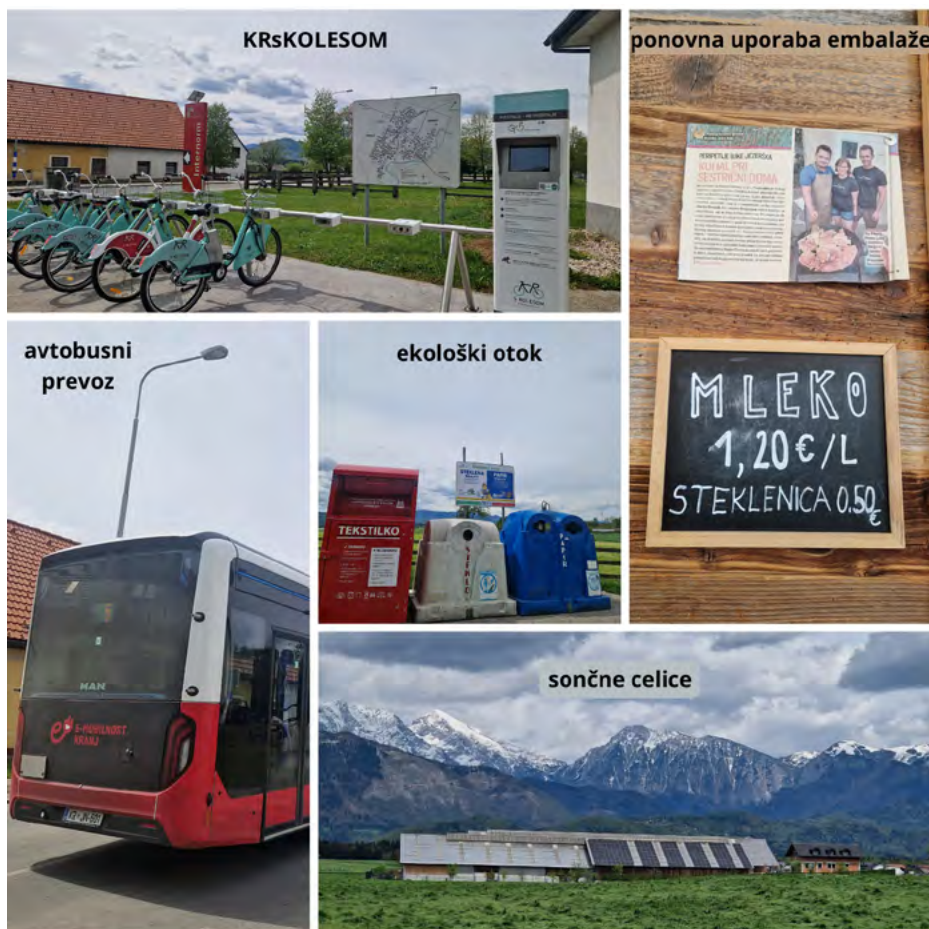
2 Zvočni posnetek/transkript je (v goli obliki) na voljo pri avtoricah.

Slika 3.2.: Središče vasi Predoslje

zahtevni dvokilometrski poti je postavljenih več tabel (Visit Kranj, b. d.). Zoisova pot dokazuje pozitiven odnos vaščanov do kulturne dediščine, saj so najbolj ponosni na družino barona Zoisa in posestvo Brdo (ibid.). Skupaj z otroškim igriščem in parkom Zoisova pot predstavlja pomembno zeleno infrastrukturo v vasi (okoljski vidik), ki je namenjena vaščanom in tudi obiskovalcem. Zoisova pot se lahko izpostavi tudi kot turistični produkt vasi, kar je dobro za skupno ekonomijo. Vaščani so najpogostejši uporabniki zunanjih površin, saj tam preživljajo prosti čas, se družijo in tudi prirejajo prireditve (ibid.).

Na Komunalni Kranj izpostavljajo pomen in moč krajevnih skupnosti v MO Kranj. So finančno močnejše in imajo svoj proračun, bolj so organizirane, imajo več lastne iniciative in čuti se več podeželskega duha kot v mestnih krajevnih skupnostih. Sami upravljajo pokopališča, kar prinaša prihodke in finančno samostojnost. »Predoslje so finančno močna krajevna skupnost, zato si lahko privoščijo polprofesionalno organizacijo in aktivnosti. Izpeljali so npr. projekt izgradnje otroškega igrišča in vzpostavitev javnega čebelnjaka« (ibid.). Ob igrišču je postavljen čebelnjak v lasti krajevnih skupnosti, ki ga bo vodil eden od čebelarjev. Tako otroci in obiskovalci spoznajo pomen čebel za človeka. »Lahko pokažemo, da smo trajnostna skupnost, ki si želi zdravega okolja, okusne in lokalne

Slika 3.3.: Primeri trajnostnih praks v Predosljah

hrane ter skrbi za medgeneracijska znanja in izobraževanje. V središču vasi bo postavljeno tudi postajališče za avtodome, saj vas postaja zanimiva tudi za turiste« (ibid.). Za potrebe razvijanja turizma, privabljanja obiskovalcev in živosti na podeželju bosta tam postavljeni manjša kavarna in trgovina, kjer se bodo prodajali izdelki vseh članov zadruga pod znamko »Predoslje 100 % lokalno«. Ta deluje na področju kulinarike, domače obrti, kulture in rekreacije.

Ob Kulturnem domu se nahaja postaja za izposajo koles KRskOLESOM, ki predstavlja infrastrukturo na področju trajnostne mobilnosti (gl. Sliko 3.3.). Gre za projekt, ki ga vodi Center trajnostne mobilnosti Kranj. V Predosljah se nahaja ena postaja, ki pa je tudi najmanj uporabljena postaja v Občini Kranj. Razlog za to je predvsem dejstvo, da imajo prebivalci svoja kolesa, ki jih uporabljajo za želeno razdalje. Najbližja postaja za KRskOLESOM je na Brdu, do tam pa tudi upo-

rabljajo druga prevozna sredstva, medtem ko je do Kranja že prevelika razdalja. Vas je s Kranjem povezana z rednimi linijami mestnega avtobusa. Pred kratkim je bil urejen kolesarski pas na celotni cesti do Kranja, kar je izboljšalo varnost kolesarjev. Zraven se nahaja tudi avtobusno postajališče E-mobilnosti Kranj, ki nudi redne povezave. Uporabljajo ga predvsem starejši občani in dijaki (osebni intervju, 19. 4. 2024).

V središču vasi se nahaja tudi ekološki otok za ločeno zbiranje odpadkov (gl. Sliko 3.3.). Komunala Kranj promovira zmanjšanje količine odpadkov in recikliranje. Boljše rezultate in višjo stopnjo ozaveščenosti opažajo predvsem na podeželju, kar je pomemben podatek. Problem na podeželju pa je stroškovni, saj je treba prevoziti večjo razdaljo za odvoz ločeno zbranih odpadkov od hiše do hiše. V Predosljah bodo pilotno uvedli ločeno zbiranje papirja od vrat do vrat, na ekoloških otokih pa bodo ostali le še stekleni odpadki. Komunala Kranj sodeluje tudi z Lokalno akcijsko skupino pri vzpostavitvi ekoloških otokov oz. skupnih odjemnih mest na podeželju, kjer so zelo razpršena naselja. »Kjer so krajevne skupnosti bolj aktivne, je tudi Komunala Kranj bolj aktivna. Lansko leto smo jim npr. podrli staro čistilno napravo, s čimer smo Krajevni skupnosti naredili uslugo, saj so pridobili dodaten prostor. Možno je poiskati različne oblike sodelovanja« (ibid.).

Vizija KS Predoslje je uveljavitev ekološkega turizma, ki je vezan na ekološko kmetovanje (KS Predoslje, b. d.). V vasi deluje ekološka kmetija pr Šmajd, kjer so se leta 2014 osredotočili na pridelavo in predelavo industrijske konoplje. Leta 2018 so ponudbo konopljinih izdelkov združili pod blagovno znamko EkoKor (EkoKor, b. d.). V vasi je tudi družinska kmetija Odems, ki se usmerja v prirejo senenega mleka in izdelkov, v ponudbi pa imajo tudi jajca, meso in žitarice. Usmerjajo se predvsem v prodajo na domačem dvorišču, kjer imajo od leta 2021 tudi butično trgovino lokalnih izdelkov. V njej prodajajo izdelke iz okolice (od Medvod do Nakla) tudi kot del lokalne blagovne znamke 100 % lokalno. Prevladujejo kupci iz okolice Predoselj. Nudijo tudi naročilo kruha ob petkih, ko je pred »trgovinico« že ob odprtju gneča, in naročilo mesa. Pri prodaji lastnih izdelkov veliko pozornost namenjajo tudi trajnostni uporabi embalaže, in sicer prehodu s plastične na stekleno vračljivo embalažo (gl. Sliko 3.3. in 3.4.). K temu spodbujajo tudi ostale ponudnike v trgovini. Sodelujejo tudi z lokalno OŠ, ki odkupuje njihovo mleko in jogurt. Njihovi jogurti se strežejo tudi na »brunchu« na posestvu Brdo (terensko delo, 19. 4. 2024).

Tudi v Gostilni Krištof (gl. Sliko 3.4.), ki je prejemnica Michelinove zelene zvezdice, cenijo kakovostno lokalno pridelano hrano, ki jo uvrščajo v svojo gostinsko ponudbo, saj se jim zdi tudi z vidika trajnosti ključna prehrana iz narave, ki jo okolica ponuja. Prvi pozdrav iz kuhinje se imenuje »na 100 m«, vse sestavine so torej pridobljene v bližini gostilne, v vasi. S tem v gostilni sporočajo,

Slika 3.4.: Primeri trajnostnih praks v Predosljah

»da vas živi, se mi ukvarjamo z njimi in oni z nami.« Iz vasi ponujajo predvsem izdelke s kmetije Odems in mesarije Hribar. Lastnik mesarije se je pred petimi leti odločil zapreti kmetijo in odpreti mesarijo. Pri tem je precej uspešen, saj na ocenjevanjih dosega visoke ocene. Meso pridobiva od lokalnih kmetov, kupci pa so večinoma iz vasi in Kranja. Sodeluje tudi s posestvom Brdo, saj proizvaja Cojzovo klobaso. V preteklosti je bil poveljnik PGD, trenutno pa je mentor mladine, s čimer izrazito prispeva k družabnemu življenju v vasi, kar je pomemben vidik »socialne trajnosti« (osebno sporočilo, 19. 4. 2024; osebni intervju, 5. 7. 2024).³

V Gostilni Krištof (osebni intervju, 5. 7. 2024) bi si želeli še več ekoloških kmetov v bližini. Pri tem izpostavljajo, da se da bolj kakovostne pridelke tudi veliko

³ Zvočni posnetek/transkript je (v goli obliki) na voljo pri avtoricah.

dražje prodati. Trenutno primanjkuje končnih izdelkov v okolici, ki bi jih lahko vključili v gostinsko ponudbo. V svoji filozofiji trajnosti zajemajo vse vidike trajnosti, predvsem pa izpostavljajo socialni vidik. Ob tem velja poudariti, da gre za zelo uspešno gostilno, ki v vasi spodbuja lokalno ekonomijo.

Ključno se jim zdi povezovanje, zato imajo že 11 let tržnico oziroma hišo za samooskrbo; shrambo, kjer lahko gostje in drugi obiskovalci kupijo izdelke, ki jih uporabljajo v gostilni in so preverjene kakovosti. Ob tem je ključno ozaveščanje kupcev, zakaj se določene sestavine uporabljajo. Prav tako zaposlujejo ljudi, ki so potrebni socialne pomoči (npr. invalidi), in sponzorirajo kulturne igre.

V javnosti prevladuje mišljenje, da je gostilna draga in namenjena »visokim gostom«, a imajo kar nekaj gostov iz okolice in Ljubljane. Gostilno bi lahko opisali kot »kjer se družijo predsednik in sosedje« (ibid.). Ob Gostilni Krištof so gostom na voljo tudi polnilnice za električne avtomobile, skrbijo za ločevanje odpadkov in čim manjšo porabo energije pri pranju (ibid.). Mestna občina Kranj spodbuja razvoj socialnega podjetništva in temu vsako leto nameni del proračunskih sredstev (Mestna občina Kranj, b. d.). V Predosljah ni registrirano nobeno socialno podjetje, v sosednji vasi Britof pa sta dve, in sicer IMPACT – zavod za družbeno podjetništvo in Center STONOGA – zavod za povezovanje in medgeneracijsko sodelovanje, ki deluje tudi v Predosljah in na Brdu. Z Gostilno Krištof so sodelovali pri vzpostavitvi tržnice. Tam so si jo zamislili kot blagovno izmenjavo, s katero bi spodbujali druženje in povezovanje med kmeti. Kasneje je to preraslo in povezali so se s Stonogo, ki je prevzela logistični vidik. Tržnica je potekala v objektih nekdanje mlekarne. Po nekaj letih uspešnega sodelovanja zdaj Stonoga pelje zgodbo sama naprej na Brdu, kjer je vse nekoliko bolj profesionalno. Še vedno pa jo občasno organizira tudi v Predosljah, kjer je bolj v ospredju vaško vzdušje. Skrb vzbuja, da bi tržnica postala preveč komercialna in izgubila lokalni element. Ob tem v Gostilni Krištof poudarjajo, da je pomembno, da se filozofija pelje dalje, tudi če sami niso več del tega. Podobno je bilo z »Večerjo na zajli«, kjer so se trije gostinci, ki uporabljajo isti vir vode iz Alp, povezali. Pri tem so vključili še kulturni element s folkloro in prevoznike gondole na Krvavec. »Ključno mi je, da zadovoljim vse potrebe ljudi. To so ti prijemi, da ljudje prihajajo in rečejo, da je zdrava okolica. Dobri gostilničarji in dobri kmetje obstajajo zaradi dobrih povezav« (ibid.).

Kot dober primer druženja in sodelovanja lahko izpostavimo gasilce; takih povezav bi si želeli tudi med kmeti (ibid.). V vasi najdemo stari in novi objekt Prostovoljnega gasilskega društva Predoslje (gl. Sliko 4). Otroci se v velikem številu vključujejo v aktivnosti in vzgojo za prostovoljne gasilce, kar se kaže tudi kot uspešnost na tekmovanjih. Sodelujejo pri vseh pomembnih dogodkih v vasi, lokalno prebivalstvo pa poudarja pomemben vidik socialnega elementa druženja v gasilskih društvih (ibid.). V starem gasilnem domu PGD Predoslje se nahajajo

dve sobi, ki hranita pomembnejše eksponate razvoja gasilstva v vasi in pridobljena priznanja, ter hodnik z razstavo. Predsednik PGD Predoslje poudarja, da gre za zbirko lokalnega pomena, ki jo obišče več vrtčevskih ali osnovnošolskih skupin (osebno sporočilo, 19. 4. 2024).

Osnovna šola Predoslje Kranj je najmanjša osnovna šola v MO Kranj, v sklopu šole deluje tudi Vrtec Predoslje. Šola ima veliko zunanjega prostora na igrišču, nahaja se v bližini gozda, kar učencem in otrokom omogoča aktivne odmore na svežem zraku. Organizirajo tudi učilnico v naravi, naravoslovne dneve ipd. Ob praznikih pripravljajo prireditve, prav tako je bila večja prireditev lani ob 50-letnici šole (ibid.). Sodelujejo tudi s Komunalo Kranj, kjer se zavedajo, da se okoljska vzgoja začne zgodaj, zato izvajajo različne aktivnosti ozaveščanja za izobraževalne ustanove. Pri tem izpostavljajo prav OŠ Predoslje kot eno izmed najbolj aktivnih v Mestni občini Kranj. Vsako leto tam namreč organizirajo celodnevne tehnične oziroma naravoslovne dneve. V sklopu teh na komunali pripravijo več delavnic na temo trajnosti za različna področja komunalnih storitev. Tako otroci spoznajo, kako potekajo ravnanje z odpadki in odvoz v tovornjakih, ravnanje z vodo (kanalizacijo, vodovodom) ipd. (osebni intervju, 22. 4. 2024). V šolskem prostoru opažajo tudi priseljevanje ukrajinskih, ruskih in albanskih družin v vas. Njihova integracija poteka počasneje (osebni intervju, 19. 4. 2024).

Na področju turizma je še veliko neizkoriščenega potenciala. V vasi so zgolj apartmaji Mojčin pisker. Turisti v vas zahajajo predvsem v navezavi na posestvo Brdo, kjer se nahaja tudi hotel s 122 sobami, ali v Gostilno Krištof (ibid.). Ta ima v vasi Šmartno pri Cerkljah na Gorenjskem že dobro leto v ponudbi Eko Glamping Resort Krištof. Prevladujejo predvsem gostje gostilne ter željni miru in narave (osebni intervju, 5. 7. 2024). Tudi v viziji KS Predoslje je predvsem razvoj ekološkega turizma (KS Predoslje, b. d.), medtem ko bi razvoj množičnega turizma na območju lahko deloval v nasprotju s trajnostnimi cilji. Tako se vsak deležnik (v tem primeru gostinski ponudnik) trudi regulirati rast in poudarjati razvoj lokalne skupnosti glede na svoje (sektorsko) znanje.

»Vaščani imajo dober odnos do kulturne dediščine, saj so zlasti ponosni na družino barona Zoisa in posestvo Brdo. Sploh med starejšimi ljudmi je pozitivna zavest o Zoisih in radi se spominjajo prihoda Tita« (osebni intervju, 19. 4. 2024). Vaščani si želijo večjega turističnega obiska na posestvu Brdo, saj so nanj ponosni in predstavlja del njihove identitete, imajo pa tudi ekonomsko priložnost za prodajo lastnih pridelkov in izdelkov (npr. kmetija Odems in mesarija Hribar). Na posestvu Brdo so organizirani različni dogodki (npr. Dobrote slovenskih kmetij), namenjeni obiskovalcem in vaščanom. Kompleks posestva Brdo pri Kranju vključuje Nacionalni nogometni center Brdo, zunanji fitnes, Kongresni center Brdo, Grad Brdo in Park Brdo. Te strukture koristijo obiskovalci, vaščani pa imajo svoje prostore druženja.

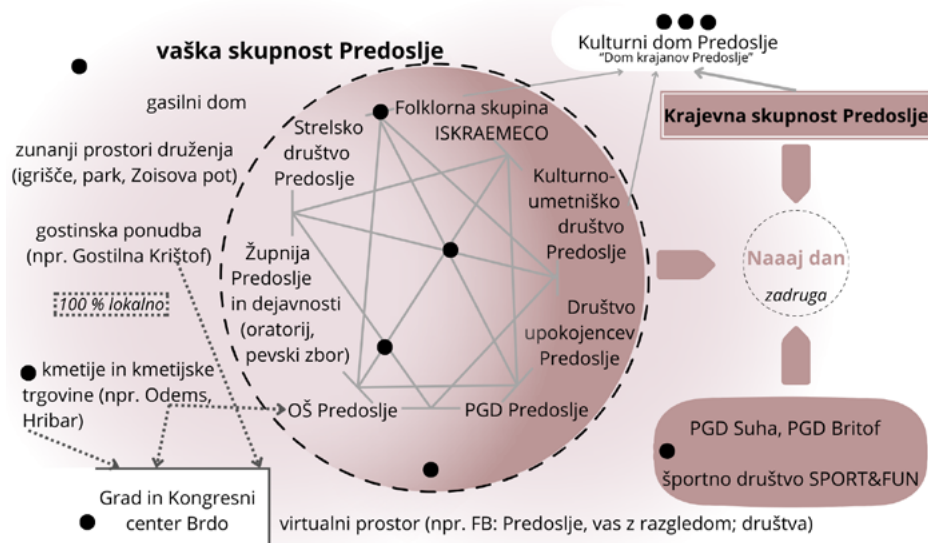
Socialni in organizacijski kapital v Predosljah

Na podlagi terenskega dela in izvedenih intervjujev smo oblikovali shemo Socialni in organizacijski kapital v Predosljah (gl. Sliko 3.5.). Prikaže povezave med društvi in organizacijami znotraj vasi Predoslje in sosednjimi vasi. Poleg tega so prikazani kraji druženja ali obveščanja. Med pomembnejšimi je Kulturni dom Predoslje. Črne pike na shemi prikazujejo, kje vse se lahko nahaja posameznik znotraj ali zunaj prepleta vaše skupnosti. Ključni elementi pri mreženju so društva, ki delujejo na območju Predoselj oz. ki sestavljajo in sooblikujejo vaško skupnost. Ta so se za namen organizacije festivala »Naaaj dan« povežala in ustanovila zadrugo skupaj s PGD Suha in PGD Britof, Športnim društvom SPORT&FUN ter KS Predoslje. To je prireditev, ki tradicionalno, že 22 let, poteka zadnji vikend v avgustu. V začetku je bil dan organiziran kot enodnevna veselica, danes pa je prireditev z dvema odroma in večjo ponudbo, usmerjeno tudi za družine. Prizorišča so na trgu, igrišču in travniku za Kulturnim domom, ki je last krajevne skupnosti. Denar od krajevne skupnosti namenijo izvedbi festivala, po koncu pa si društva med sabo razdelijo dobiček in tako pokrijejo stroške (osebni intervju, 19. 4. 2024; osebno sporočilo, april 2024). Dogodek tako predstavlja ključno stičišče socialnega in organizacijskega kapitala. Tu se koncentrirata poraba finančnih sredstev, zagotovljenih tudi s strani krajevne skupnosti oziroma občine, in aktivnost prostovoljcev, ki je merjena s številom prostovoljskih ur. Tako so priprave na dogodek in sama izvedba dogodka za vaščane (prostovoljce oziroma organizatorje) čas opolnomočenja z organizacijskim kapitalom, pa tudi čas intenzivnih socialnih interakcij, ki povečujejo socialni kapital.

Raznolikost društev in organizacij v Predosljah in njihova aktivnost ter povezovanje so ključnega pomena za lokalno skupnost. Tudi posameznika pridobljene izkušnje in sodelovanje z različnimi institucijami (podjetji, NVO, vladnimi organizacijami) opolnomočijo z vidika izobraževanja in ozaveščanja, kar za marsikoga predstavlja odskočno desko pri zaposlovanju.

Poleg društev imajo v vaški skupnosti pomembno vlogo dejavnosti OŠ Predoslje in Župnije Predoslje. Osnovnošolci se pogosto družijo ob dejavnostih znotraj župnije ali društev. Pogosta praksa je, da učitelji iz lokalnega okolja, zaposleni na osnovni šoli, poznajo učence preko aktivnosti izven šole, kar še posebno prispeva k trdnim socialnim povezavam znotraj vaše skupnosti. Preko društvenega delovanja prihaja do medgeneracijskega učenja in sodelovanja v Predosljah. Ker se Folklorna skupina ISKRAEMECO in Kulturno-umetniško društvo Predoslje ukvarjata neposredno s (kulturno, lokalno) dediščino, opažamo visoko stopnjo poznavanja, razumevanja in želje po ohranjanju dediščine. Hkrati pa ta dejavnik krepi identiteto ljudi v Predosljah (osebno sporočilo, 19. 4. 2024; osebni intervju, 19. 4. 2024; 2024; osebno sporočilo, april 2024). Predvsem

SOCIALNI IN ORGANIZACIJSKI KAPITAL V PREDOSLJAH

Slika 3.5.: Socialni in organizacijski kapital v Predosljah

skozi aktivnosti krepitve identitete pa se povečuje zadovoljstvo vaščanov in dviguje kakovost življenja na preučevanem območju.

Velik pomen za socialni in organizacijski kapital na preučevanem območju ima tudi pomemben deležnik (Gostilna Krištof), ki deluje kot gonilo inovacij na področju trajnosti in prispeva k prepoznavnosti območja. Gostilna Krištof je oblikovala poglobljen koncept trajnostnega upravljanja, ki zajema čedalje več ravni človekovega življenja (prehrana, zdravje, nočitve, dediščina, druženje). Ocenjujemo, da je za preučevano območje izredno prodorna predvsem z vidika prepoznavnosti po Sloveniji. Menimo, da je za območje dovolj, da ima eno gonilo in tako tudi glavno usmeritev, saj bi ob več različnih praksah in tako tudi mišljenjih, ki se razhajajo, prišlo do manj povezane skupnosti.

Sklep

Trajnostni razvoj se počasi udejanja v vseh vidikih človekovega življenja, tudi bivanja in aktivnosti v vaški skupnosti. Prepoznamo ga kot trajnostne prakse na gospodarskem, okoljskem in socialnem področju, na katerega smo se osredotočili v raziskavi. V vaški skupnosti ga oblikujeta socialni in organizacijski kapital,

ki sta tesno povezana s konceptom kakovosti življenja in konceptom trajnostne kakovosti življenja.

Preučevano območje vasi Predoslje predstavlja dinamično vaško skupnost, v kateri smo identificirali trajnostne prakse, ki spodbujajo kakovost življenja. Podatki SURS v zadnjih letih beležijo selitveni prirast. Prav tako lokalno prebivalstvo zaznava visoko kakovost življenja in privlačnost za mlade družine zaradi bližine ključnih storitvenih dejavnosti in dobrih prometnih povezav. V vasi deluje učinkovita lokalna samouprava z zelo dejavnimi društvi, ki še dodatno krepijo dobro vzdušje in odnose v vasi. Prav povezovanje in sodelovanje sta ključna vidika socialnega kapitala in socialnega vidika trajnosti, ki je v Predosljah najbolj izrazit. Socialni steber oziroma socialna kohezija je ključnega pomena za krepitev okoljske zavesti. Po Rogers in Ryan (2001) lahko Predoslje opredelimo kot trajnostno (vaško) skupnost, saj prepoznavamo skrb za okolje in ekosistem, kakovost življenja, izobraževanje in vlaganje v lokalno skupnost v ekonomskem in socialnem smislu.

Skozi terensko analizo, intervjuje in preučevanje literature smo raziskovali, kako je vaška skupnost v Predosljah povezana s praksami trajnostnega razvoja in kakšno vlogo pri tem igra socialni kapital. Na podlagi identificiranja trajnostnih praks (zlasti socialnega stebra) ugotavljamo, da so Predoslje primer vaške skupnosti, za katero velja, da:

- ima močne socialne vezi (povezanost, sodelovanje, pomoč), ki predstavljajo socialni steber trajnosti,
- ima izrazit občutek lokalne pripadnosti (»Ponosni smo na pomembne kulturne objekte, tudi cerkev, župnišče, novo osnovno šolo.« (osebni intervju, 19. 4. 2024; 2024)),
- je privlačna za priseljevanje mladih, ki imajo željo po podeželskem načinu življenja, obenem pa nudi sodobni standard (primerljivo s Kranjem),
- je trajnost vidna v pokrajini, ima trajnostne okoljske prakse (sončne elektrarne, mobilnost, ekološki otok) in zelene površine, namenjene kmetijstvu in preživljanju prostega časa,
- je trajnost v mentaliteti (vzpostavljanje samooskrbe, lokalno nakupovanje, znamčenje, vzgoja – dobre prakse v šoli, ekonomsko povezovanje ...),
- ima dobre naravne pogoje za samooskrbo (relief, voda, podnebje, prst).

Kot stičišče povezovanja vaške skupnosti Predoslje, društev znotraj nje in sosednjih društev želimo izpostaviti festival »Naaaj dan«, ki je primer sodelovanja in organizacije »od spodaj navzgor«, kar je izrednega pomena pri trajnostnih praksah zlasti na podeželju. Krajevna skupnost Predoslje je prepoznala potencial v porabi finančnih sredstev za organizacijo dogodka. To pomeni, da sredstva, ki so namenjena vaščanom, niso porabljena neposredno (na primer za infrastrukturo). To je eden od načinov posredne investicije oziroma opolnomočenja posa-

meznikov, ki so gostoljubni in predani svojemu delu ter nenazadnje sposobni – ob podpori – organizirati dogodke, ki so privlačni. Tako si trajnostna skupnost tudi sama dviguje kakovost življenja. Namen »Naaaaj dneva« je ustvariti lokalni dogodek za domačine in tudi obiskovalce. Organizatorji pri tem delujejo prostovoljno, kar še dodatno okrepi njihove socialne vezi in pripadnost skupnosti. Preko festivalske aktivnosti, društvene aktivnosti, možnosti rekreacije, trajnostne mobilnosti, medgeneracijskega sodelovanja in skrbi za zdravje se močno dviguje kakovost življenja v Predosljah.

Raziskavo bi lahko nadgradili z anketiranjem prostovoljcev na »Naaaaj dnevu« in tudi ugotavljali doprinos njihovih znanj pri njihovem profesionalnem in osebnostnem razvoju. Prav tako bi bilo zanimivo vas primerjati s praksami v drugih vaseh po Sloveniji in ugotoviti možnosti nadgradnje v certificiranje kot ekovas.

Viri in literatura

ARSO (2020): *Stopnja samooskrbe s hrano*. Dostopno na: <https://kazalci.arso.gov.si/sl/content/stopnja-samooskrbe-s-hrano> (Pridobljeno 12. julij 2024).

Ministrstvo za zunanje in evropske zadeve (2024): *Agenda za trajnostni razvoj do leta 2030*. Dostopno na: https://www.gov.si/assets/ministrstva/MZZ/Dokumenti/multilateral/razvojno-sodelovanje/publikacije/Agenda_za_trajnostni_razvoj_2030.pdf (Pridobljeno 20. julij 2024).

CIPRA (2021): *Raziskava o trajnostni kakovosti življenja*. Dostopno na: <https://www.cipra.org/sl/novice/raziskava-o-trajnostni-kakovosti-zivljenja> (Pridobljeno 12. julij 2024).

Dragoš, Srečo in Leskošek, Vesna (2003): *Družbena neenakost in socialni kapital*. Ljubljana: Mirovni inštitut.

Drnovšek, Rada (2015): *Trajnostni regionalni razvoj kot paradigma razvoja v Sloveniji*. Dostopno na: http://dk.fdv.uni-lj.si/magistrska/pdfs/mag_drnovsek-rada.pdf (Pridobljeno 10. julij 2024).

EkoKor. *O nas*. Dostopno na: <https://ekokor.si/o-nas/> (Pridobljeno 10. julij 2024).

EEA (2024): *Sustainability*. Dostopno na: <https://www.eea.europa.eu/en/topics/at-a-glance/sustainability> (Pridobljeno 10. julij 2024).

- Eurostat (2024): *Waste statistics*. Dostopno na: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Waste_statistics (Pridobljeno 10. julij 2024).
- Evropska komisija (2019): *Trajnostna rast za vse: možnosti za prihodnost socialne Evrope*. Dostopno na: <https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=21412&langId=sl> (Pridobljeno 10. julij 2024).
- Feenstra, Gail W. (1997): Local Food Systems and Sustainable Communities. *American Journal of Alternative Agriculture* (12): 28–36. Dostopno na: <http://dx.doi.org/10.1017/S0889189300007165> (Pridobljeno 10. julij 2024).
- Geografski terminološki slovar (2013). Dostopno na: <https://doi.org/10.3986/978-961-254-470-6> (Pridobljeno 10. julij 2024).
- Google Maps (2024). Dostopno na: <https://maps.google.com> (Pridobljeno 10. 7. 2024).
- Košir, Sara (2021): *Socialno podjetništvo na podeželju*. Dostopno na: <https://repozitorij.uni-lj.si/IzpisGradiva.php?id=138983> (Pridobljeno 10. julij 2024).
- Krajevna skupnost Predoslje. Dostopno na: <https://www.kspredoslje.si/ks-predoslje/> (Pridobljeno 10. julij 2024).
- Mandič, Srna in Hlebec, Valentina (2018). Skupnost in kakovost življenja: med tradicijo in inovacijo. *Teorija in praksa* 55(4): 715–731. Ljubljana: FDV, Univerza v Ljubljani.
- Mestna občina Kranj. *Socialno podjetništvo*. Dostopno na: <https://www.kranj.si/podrocja-mok/gospodarske-dejavnosti/socialno-podjetnistvo> (Pridobljeno 10. julij 2024).
- Meško, Gorazd in Kokoravec, Iza (ur.) (2022): 8. *Nacionalna konferenca o varnosti v lokalnih skupnostih: Cilji trajnostnega razvoja in varnost v lokalnih skupnostih*. Maribor: Univerza v Mariboru, Univerzitetna založba.
- Moser, Gabriel (2009): Quality of life and sustainability: Toward person-environment congruity. *Journal of Environmental Psychology* 29(3): 351–357. Dostopno na: <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2009.02.002> (Pridobljeno 10. julij 2024).
- Naaaj dan. Dostopno na: <https://naaajdan.si/> (Pridobljeno 10. julij 2024).

- Ogrin, Darko, Repe, Blaž, Štut, Lenart, Svetlin, Domen in Ogrin, Matej (2023): Podnebna tipizacija Slovenije po podatkih za obdobje 1991–2020. V: *Dela*, Dejan Cigale in Mojca Ilc Klun (ur.), 5–45. Ljubljana: Založba UL.
- Olney, Fred in Burton, Lewis (2011): Parish Church and Village Community: The Interchange of Social Capital in a Rural Setting. *Rural Theology* 9(1): 27–38. Dostopno na: <https://doi.org/10.1558/ruth.v9i1.27> (Pridobljeno 10. julij 2024).
- Osnovna geološka karta [OGK] 100. Dostopno na: <https://ogk100.geo-zs.si/> (Pridobljeno 10. julij 2024).
- United Nations (1987): *Our common future: Report of the World Commission on Environment and Development*. Dostopno na: <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf> (Pridobljeno 12. julij 2024).
- OZN. Trajnostni razvoj. Dostopno na: https://unis.unvienna.org/unis/sl/topics/sustainable_development_goals (Pridobljeno 10. julij 2024).
- Potočnik Slavič, Irma (2009): Socialni kapital na slovenskem podeželju. *Dela – Oddelek za geografijo Filozofske fakultete v Ljubljani* (31): 21–36. Ljubljana: Založba UL.
- Potočnik Slavič, Irma (2018): Endogeni razvojni potenciali slovenskega podeželja. *GeograFF* 7. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.
- Rac, Ilona, Černič Istenič, Majda in Erjavec, Emil (2022): *Socialna vprašanja na podeželju: stališče*. Univerza v Ljubljani. Dostopno na: https://rural-interfaces.eu/wp-content/uploads/2022/11/MAP_PP_SL_Slovenian-version.pdf (Pridobljeno 10. julij 2024).
- Rebernik, Dejan (2019): *Geografija naselij*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.
- Relx. *Economic Aspect*. Dostopno na: <https://sdgresources.relx.com/economic-aspect> (Pridobljeno 10. julij 2024).
- Rogers, Maureen in Ryan, Roberta (2001): The Triple Bottom Line for Sustainable Community Development. *Local Environment* 3(6): 279–289. Dostopno na: 10.1080/13549830120073275 (Pridobljeno 10. julij 2024).

- Roseland, Mark (2012): *Towards Sustainable Communities: Solutions for Citizens and their Governments*. Gabriola Island: New Society Publishers.
- Sheth, Jagdish N., Sethia, Nirmal K. in Srinivas, Shanthi (2011): Mindful consumption: a customer-centric approach to sustainability. *Journal of the Academy of Marketing Science* (39): 21–39. Dostopno na: <https://doi.org/10.1007/s11747-010-0216-3> (Pridobljeno 10. julij 2024).
- SURS (2024a): *Prebivalstvo po spolu in po starosti, občine in naselja, Slovenija, letno*. Dostopno na: <https://www.stat.si/StatWeb/news/Index/12885> (Pridobljeno 10. julij 2024).
- SURS (2024b): *Kakovost življenja*. Dostopno na: <https://pxweb.stat.si/sistat/sl/Podrocja/Index/53/kakovost-zivljenja> (Pridobljeno 10. julij 2024).
- Špes, Metka (2007): Pomen vzdrževanja dinamičnega ravnovesja za sonaravni razvoj. *Dela – Oddelek za geografijo Filozofske fakultete v Ljubljani* (28): 273–285. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.
- Tome, Nina (ur.) (2010). *Plan B za Slovenijo 2.0. Trajnostni razvoj – edina globalna strategija preživetja in ključna primerjalna prednost Slovenije*. Dostopno na: <https://www.umanotera.org/wp-content/uploads/2014/10/zbornik-plan-b-2.0.pdf> (Pridobljeno 12. julij 2024).
- Tominc, Bernarda, Sotlar, Andrej (2022): Trajnostni razvoj podeželja kot strateškega vira za zagotavljanje stabilnosti in varnosti družbe. V: 8. Nacionalna konferenca o varnosti v lokalnih skupnostih: Cilji trajnostnega razvoja in varnost v lokalnih skupnostih, Gorazd Meško in Iza Kokoravec (ur.), 147–164. Maribor: Univerza v Mariboru, Univerzitetna založba.
- Traill, W. B., Arnoult, Matthieu H. P., Chambers, Stephanie A., Deaville, E. R. (2008): The potential for competitive and healthy food chains of benefit to the countryside. *Trends in Food Science & Technology* (19): 248–254. Dostopno na: <https://doi.org/10.1016/j.tifs.2012.11.004> (Pridobljeno 12. julij 2024).
- Umanotera (2013): *Trajnostni razvoj podeželja. Slovenija znižuje CO₂*. Dostopno na: <http://www.arhiv.slovenijaco2.si/index.php/dobre-prakse/trajnostni-razvoj-podeelja.html> (Pridobljeno 15. julij 2024).

- Visit Kranj. Zoisova pot. Dostopno na: <https://www.visitkranj.com/aktivni-oddih/zoisova-pot-2/> (Pridobljeno 15. julij 2024).
- Vovk Korže, Ana (2011): Dimenzije trajnosti. *Revija za geografijo* 6(2): 7–18. Maribor: Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta.
- Vovk Korže, Ana (2020): How to understand sustainable development in practice? V: *15th IRDO International Science and Business Conference Social Responsibility and current challenges 2020: Personal and social responsibility for sustainable future*. Maribor: Inštitut Irdo.
- Wiesli, Thea X., Liebe, Ulf, Hammer, Thomas in Bär, Roger (2021): Sustainable Quality of Life: A Conceptualization That Integrates the Views of Inhabitants of Swiss Rural Regions. *Sustainability* 2021 13(16): 1–18. Dostopno na: <https://doi.org/10.3390/su13169187> (Pridobljeno 12. julij 2024).
- Zupančič, Jernej (2017): *Socialna geografija: Človek, prostor in čas*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.